

TRŽIŠTE MAZIVA SRBIJE

UVOD

U periodu do 1990. godine tržište maziva Srbije bilo je u svakom pogledu uporedivo sa evropskim, kako po pitanju kvaliteta maziva, tako i po pitanju zahteva potrošača. Poslednjih desetak i više godina dogodile su se značajne promene na tržištu maziva izazvane raspadom SFRJ, ratovima i sankcijama. Stvorena je pogodna atmosfera za pojavu falsifikovanih maziva, šverca, lažnih deklaracija kod uvoza, izbegavanja plaćanja akciznih i poreskih obaveza i drugih pojava koje su ozbiljno ugrozile kompanije koje se profesionalno i regularno bave ovim poslom.

U Srbiji, proizvodnjom maziva, bavi se više desetina proizvođača na najprimitivniji način bez ikakvih garancija o kvalitetu, bez odgovarajućeg stručnog kadra, bez laboratorije i osnovnog minimuma za proizvodnju. Paralelno s njim pojavili su se i prateći proizvođači falsifikovanih kantica i etiketa poznatih stranih i domaćih proizvođača, tako da su se na tržištu Srbije pojavile velike količine ulja, izuzetno niskog i sumnjivog kvaliteta proizvoda lažnih deklaracija i plagijata sa vrlo niskom cenom. Nažalost, ekonomska kriza, besparica i neobaveštenost, veoma često opredeljuju potrošača na ove proizvode i na taj način nesvesno uništavaju svoja vozila.

PREGLED STANJA NA TRŽIŠTU MAZIVA SRBIJE

Podaci iz 1989. godine pokazuju da je tih godina Srbija trošila oko 100.000 tona maziva godišnje u odnosu na današnjih 50.000 tona. U to vreme u Srbiji su bila tri domaća proizvođača maziva i nekoliko stranih robnih marki. Danas u Srbiji postoji više desetina proizvođača maziva i izuzetno veliki broj robnih marki. U tabeli su prikazane karakteristike pojedinih tržišta u zemljama našeg regiona.

	Potrošnja maziva (t/god)	Broj stanovnika	Broj domaćih proizvođača	Broj stranih robnih marki
Srbija	50 000	10 238 000	> 50	30
Crna Gora	4 500	617 000	1	10
BIH	10 000	3 725 000	2	30
Makedonija	8 000	2 007 000	1	20
Mađarska	85 000		3	
Rumunija	130 000		?	
Hrvatska	42 000	4 500 000	2	28
Slovenija	16 000	2 000 000	3	21

Nekontrolisan uvoz baznih i finalnih ulja sumnjivog kvaliteta uz prisustvo nelegalnog uvoza doprinelo je pojavi velikog broja "divljih" proizvođača i uvoznika, što donosi veoma negativne posledice kako na domaću proizvodnju u zemlji tako i na zaštitu potrošača. To se najbolje može ilustrovati na primeru opadanja proizvodnje maziva u NIS-u sa 35.782 tone u 1998. godini na 16.364 tone u 2004. godini.

Neregulisani odnosi na tržištu maziva Srbije doprineli su:

- stvaranju nelojalne konkurencije na tržištu
- izbegavanju obaveza prema državi (carina, porez i dr.)
- proizvodnji i prodaji maziva sumnjivog kvaliteta
- neosnovanom bogaćenju i drugim negativnim pojavama

Osnovni uzroci ovakvog stanja na tržištu maziva su:

- nekontrolisan uvoz baznih ulja i aditiva potrebnih za proizvodnju maziva

- veliki broj proizvođača maziva, od kojih mnogi ne ispunjavaju ni osnovne tehničko-tehnološke uslove za proizvodnju kvalitetnih maziva
- prekomerno izdavanje dozvola za uvoz finalnih ulja, koja se u dovoljnim količinama mogu proizvesti u našoj zemlji. U 2002. god. više od 250 uvoznika je uvezlo oko 12.000 tona finalnih ulja
- neadekvatna kontrola kvaliteta ulja od strane nadležnih državnih organa
- prodaja motornih i drugih ulja u ambalaži sa falsifikovanim nalepnicama poznatih proizvođača (plagijata)
- proizvodnja i stavljanje u promet neadekvatno deklariranih proizvoda – deklaracija na proizvodima uglavnom ne odgovara kvalitetu proizvoda

Veliki broj "divljih" proizvođača (od kojih mnogi imaju samo punionice) u krajnje nereguliranim uslovima, bez osnovne opreme za proizvodnju, bez osnovnih laboratorijskih aparata, bez obezbeđenih neophodnih uslova skladištenja sirovina i gotovih proizvoda, adekvatne stručne radne snage, čija se roba prodaje bez ikakve kontrole i uglavnom na crnom tržištu, najveći su faktor ovakvog stanja na tržištu maziva i generator svih poremećaja. Cena ovakvog proizvoda je nekoliko puta niža od regularnog proizvoda. Problem na tržištu predstavljaju manje poznati ili potpuno nepoznati proizvođači iz okruženja, koji koristeći lošu finansijsko-materijalnu situaciju naših građana i privrede, sa niskim kvalitetom i niskim cenama konkurišu domaćim rafinerijama i uzimaju veliki deo tržišta.

Proizvodni kapaciteti u Srbiji su mnogo veći nego u svim okolnim zemljama, pa imamo apsurdnu situaciju da umesto mi budemo veliki izvoznik maziva u ovom regionu, mi postajemo najveći uvoznik. Uvoz maziva kao gotovih proizvoda u 2002. godini je za 17,7% bio veći od evidentirane proizvodnje u Srbiji. Pored toga, tarifni brojevi su neprecizni i omogućavaju proizvoljno deklarisanje robe. Time se objašnjava činjenica da je u 2003. godini 211 uvoznika uvezlo 28.641,81 tona proizvoda deklariranih kao "ostala teška ulja i proizvodi na bazi tih ulja" sa prosečnom cenom uvoza od 0,402 dolara po kilogramu.

Uvoz baznih ulja i finalnih maziva u Republici Srbiji u 2003. godini

	Naziv	Količina (t)	US \$	US\$/kg	Broj uvoznika
1.	Ulja bazna i ostatna za preradu	24.003,96	10.540.692,00	0,439	61
2.	Destilat teški (brighstock)	1.724,15	924.535,00	0,536	18
3.	Motorna ulja	8.197,52	13.196.915,00	1,610	165
4.	Avio-ulja za podmazivanje	7,41	46.980,00	6,350	4
5.	Ulja cilindarska i turbinska	241,98	418.263,00	1,730	35
6.	Tečnosti za obradu metala	419,97	464.354,00	1,110	46
7.	Ulja transformatorska i izolaciona	1.584,97	1.696.905,00	1,070	20
8.	Masti za podmazivanje	368,76	972.095,00	2,640	141
9.	Ostala teška ulja i proizvodi na bazi tih ulja	28.641,81	11.509.324,00	0,402	211
	Ukupno maziva (3 – 9)	39.462,42	28.304.836,00	0,717	

Učešće uvoznih motornih ulja na tržištu Srbije u 2003. godini.

Proizvođač	%
Shell	11
Valvoline	17
Optima	23
Lukoil	1
Mogul	1
Texaco	2
Bergoline	2
Fina	2

Proizvođač	%
OMV	2
Prista oil	3
INA	3
Comma	4
Castrol	7
Mobil	8
Elf	7
Esso	7

POSLEDICE KORIŠĆENJA FALSIFIKATA NA PRIMERU MOTORNIH ULJA

Od motornog ulja se zahteva da obavlja pet podjednako važnih funkcija:

- podmazivanje mašinskih elemenata,
- hlađenje sklopova i ležajeva,
- zaptivanje motora radi održavanja kompresije,
- zaštita od korozije,
- pranje - održavanje čistoće unutrašnjih delova motora.

Osim toga traže se još i: kompatibilnost sa zaptivkama (da ne utiče na otvrdnjavanje ili nekontrolisano omekšavanje), kompatibilnost sa katalitičkim konvertorima, optimalni odnos između viskoziteta i različitih radnih temperatura, visoka oksidaciona i termička stabilnost, što niža isparljivost itd.

Sve ove funkcije može da zadovolji ulje koje je proizvedeno od visokokvalitetnih baznih ulja i aditiva po proverenim recepturama uz vrlo stroge laboratorijske analize. Veoma je teško utvrditi i prepoznati falsifikovano motorno ulje bez laboratorijskih analiza. Falsifikatori etiketa i ambalaže su toliko vešti da se vizuelno teško može primetiti razlika. Falsifikovano ulje se takođe veoma teško može vizuelno otkriti. Samo laboratorijskim ispitivanjima se može konstatovati kvalitet ulja. Međutim, dešava se i to da laboratorijska analiza pokaže dobre rezultate ulja iz ambalaže, ali se u eksploataciji u motoru, kad dostigne radnu temperaturu to falsifikovano ulje brzo raspada i dovodi do zaribavanja motora. Falsifikovana ulja se pojavljuju u različitim oblicima: čista bazna ulja bez aditiva, ponekad i obični destilati i rafinati, često iskorišćena, odnosno rabljena ulja pomešana sa jeftinim baznim uljima. To se sve upakuje u "originalnu" ambalažu proizvođača po želji.

Posledice upotrebe falsifikovanih motornih ulja:

- Najčešće se primeti da merač temperature ulja pokazuje pregrevanje motora. Ulje se brzo raspada, gubi svojstvo podmazivanja što dovodi do naglog povećanja temperature usled koje se delovi motora deformišu ili u najgorem slučaju dolazi do zaribavanja motora.
- Drugi pokazatelj je pad pritiska motornog ulja ili uključivanje signalnog svetla pada pritiska, što znači da to ulje ne može da obezbedi odgovarajući pritisak zbog neodgovarajuće viskoznosti ili nepropisnog kvaliteta. Posledice su povećano trenje i habanje svih pokretnih delova motora, što izaziva povećanu temperaturu ulja i dalje oštećenje delova, a ako se na vreme ne interveniše – zaribavanje motora.
- Treći pokazatelj je povećana buka, odnosno drugačiji zvuk motora i sporiji start. Verovatno se radi o nekvalitetnom ulju koje brzo gubi viskoznost, a samim tim i slabiji uljni film. Uljni film se prekida, dolazi do dodira metal na metal, što dovodi do povećanja buke, a naravno i habanja delova motora. Slabija je zaptivenost između klipa i cilindra što smanjuje kompresiju i motor slabije "vuče".
- Velike količine taloga u ulju ukazuju da to ulje nema dovoljno deterdžentskih i depresantskih aditiva koji obezbeđuju čistoću motora a čestice taloga drže u disperziji. Posledica toga je slepljivanje klipnih prstenova i povećane naslage na ventilima. Talog dalje prelazi u koks koji abrazivno deluje na površine delova motora, naročito cilindra.
- Curenje ulja na zaptivkama ukazuje da to ulje ne poseduje aditiv koji obezbeđuje kompatibilnost sa zaptivkama, odnosno sprečavaju njihovo isušivanje, skupljanje i pucanje. Otežano pokretanje motora u zimskim uslovima ukazuje na nedostatak aditiva koji obezbeđuje snižavanje tačke tečenja ulja ili indeksa viskoznosti.
- Pojava korozije nastaje zbog nedostatka aditiva za zaštitu od korozije. To ulje nije sposobno da neutrališe korozivne kisele materije koje se javljaju usled sagorevanja goriva.
- Usled nedostatka aditiva protiv penušanja ulja dolazi do pojave pene koja vrlo nepovoljno utiče na podmazivanje, a osim toga ubrzava oksidaciju ulja.
- Nekvalitetno bazno ulje brzo isparava na radnim temperaturama motora te je u tom slučaju neophodno i češće dolivanje ulja.
- Oštećenja ventila i bregastih osovin nastaju zbog upotrebe ulja sa aditivima koji pri sagorevanju stvaraju velike količine pepela. Pepeo se taloži na ventilima i dovodi do pregrevanja.

- Pojava intenzivnog habanja na mestima dodira pokretnih delova motora ukazuje na nedostatak aditiva za zaštitu od habanja koji hemijskom reakcijom sa metalom formiraju tanke slojeve koji sprečavaju direktan kontakt metalnih površina.

AKTIVNOSTI NA SUZBIJANJU SIVE EKONOMIJE I NELOJALNE KONKURENCIJE

Poslednjih godina siva ekonomija je toliko osnažila da njeno prisustvo u proizvodnji, uvozu i prometu dostiže u legalne tokove. Na ovaj način kompanije koje obavljaju svoju delatnost u skladu sa zakonskim propisima su dovedene u neravnotežan položaj, a s druge strane i klima za strane investicije na ovim prostorima je nepovoljna kada se stalno priča o nekoj pojavi, a bez konkretnih pokazatelja ili sa parcijalnim pokazateljima i bez sistemskih konkretnih mera na lociranju uzroka i merama za svođenje zone sive ekonomije na okvire zemalja Evropske Unije.

Glavni teret u suzbijanju sive ekonomije leži na državnim organima. Siva ekonomija ne može se suzbiti samo represivnim merama, već se njeni uzroci moraju otklanjati celovitim pristupom i otklanjati razloge za pojavu sive ekonomije.

Privredna komora Srbije pri Udruženju za energetiku i energetske rudarstvo, formirala je Grupaciju za maziva koju čini više od 30 članova. Sastav grupacije čine predstavnici Naftne industrije Srbije, privatnih proizvođača maziva, zastupnika inostranih proizvođača i eksperti iz oblasti maziva. Grupacija za maziva Privredne komore Srbije, u cilju rešavanja navedenih problema predložila je listu aktivnosti:

- ukidanje akcize na maziva kao generatora sivog tržišta kroz usvajanje po hitnom postupku Nacrta Zakona o izmenama i dopunama Zakona o akcizama,
- pojačanu kontrolu sirovina i finalnih maziva kako na samoj carini tako i tokom plasmana na tržištu i proveru kvaliteta u akreditovanim laboratorijama, a sve u cilju zaštite potrošača, životne sredine, očuvanja tržišta i sopstvene proizvodnje,
- izmenu kriterijuma za uvoz ostalih vrsta naftnih derivata u pravcu zaštite sopstvene proizvodnje i potpunog upošljavanja materijalnih i ljudskih resursa Republike Srbije u periodu trajanja Uredbe i šire,
- donošenje tehničko-tehnoloških propisa procesa proizvodnje i trgovine mazivima i uspostavljanje sistema licenci za obavljanje poslova iz ove delatnosti,
- reviziju svih odobrenih dozvola za obavljanje delatnosti proizvodnje i prometa maziva,
- primenu standarda shodno principima Evropske Unije,
- prenošenje određenih nadležnosti sa nivoa republičkih organa na nivo Grupacije,
- ratifikovanje potpisanih Sporazuma o slobodnoj trgovini između Srbije i Crne Gore i zemalja koje su potpisale sporazum i
- odgovornost institucija i pojedinaca u delu nepoštovanja Uredbe i drugih propisa.